

Madách Imre

Férfi és nő

Mercator
Stúdió

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 063 0

Mercator Stúdió, 2005

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: petyerk@t-online.hu

MADÁCH IMRE

FÉRFI ÉS NŐ

DRÁMA ÖT FELVONÁSBAN

A férfi nagy nő nélkül is
HOFFMANN

SZEMÉLYEK

HERAKLES

EURISTHEUS, *mycaenei király, Herakles atyafia*

PHILOKTETES, *Herakles barátja*

EGY IFJU LANTOS, *Herakles udvarában*

JOLAUS, *Herakles szolgája*

HEBE, *Zeus leánya, az ifjúság istenasszonya, és az ég pohárnoka*

DEIANEIRA, *Herakles neje*

JOLE, *árva leánya Euristheus, Oichelia volt királyának*

KALISTE, *Deianeira rableánya*

TÖBB RABNŐ ÉS NÁSZNÉP

TARTALOM

ELSŐ FELVONÁS	5
FÉRJ ÉS NŐ	6
MÁSODIK FELVONÁS	22
KÉT ASSZONY	23
HARMADIK FELVONÁS	39
VÉRES ING	40
NEGYEDIK FELVONÁS	55
ISTEN- ÉS EMBERNŐ	56
ÖTÖDIK FELVONÁS	69
A MÁGLYA	70

ELSŐ FELVONÁS

FÉRJ ÉS NŐ

Személyei: Herakles. Euristheus. A lantos. Deianeira. Jole. Kaliste s több rablány.

*(Királyi lak. Bársony széken ül Deianeira, ölében virághalom, kezében félig font koszorú;
a földön rabnők ülnek, s virágszálakat nyújtanak föl. – Egy szögletben mélézik Euristheus.)*

KALISTE *(liliomot nyújt Deianeirának)*

Ne, még egy szál.

DEIANEIRA *(mosolygva elveszi)*

Ez reményvirág;

Nekem reményre nincs szükségem; adj

Egy ág mirtuszt.

(Elveszi s a koszorúba szúrja.)

Égő rózsák között

Rezegjen a szerelem virága. – *(Fölugrik.)* Jön!

A kürt szavát hallom.

EURISTHEUS *(Deianeirához lép)*

Ülj csak le nőcske;

És fűzőgesd hitvány tekercsedet;

Soká jön meg a hős! *(Kacagva.)* S ha jőne is,

Hoz ő fején különbet!

DEIANEIRA *(fájdalommal)*

Óh király!

Mért gúnyolod az égő nőt? Miért

Az égő nőnek e hervadni termett

Ajándokát?

EURISTHEUS

Mert nincs jól fűzve; nincs
Minden virág között; és kivált
A rózsza, árnyék nélkül áll középben.

DEIANEIRA (*kezébe adja*)

Rendezd el hát te, vagy szúrj be közéje
Néhány zöld ágat.

EURISTHEUS (*fejét csóválva*)

Én?

DEIANEIRA

Te, jó király!

EURISTHEUS (*egy kupreszt felkap s rádobja*)

Halálvirág is kell a koszorúba!

DEIANEIRA (*felszökik*)

Hah rossz lélek, mért kínszasz? Egy mosoly
Nincs arcodon, mely gúnyt ne mondana;
Egy pillantása nincs gödrös szemednek,
Mely meg ne szúrná lelkemet! Miért ez?
Bántottalak talán?

EURISTHEUS

Nem.

DEIANEIRA

És miért hát?

EURISTHEUS

Hogy ifjú vagy. (*Kérlelve.*) Leányom légy nyugodt;
Én tégedet szeretlek; néha-néha
Igaz, megkínzalak, – mert ifju vagy még,
És játszani kívánsz vélem mint fiúval;
Pedig ha a vénekkal játszani kívánsz:

Úgy óvd magad előidézni gyermek-
Játékait, virágot vagy leányt,
Vagy harcmezőt; mert lelke visszasír
Múltjára, és az indulatvihar közt
Könnyen rád mordul. – Gyermekem ne reszkess!
(*Karját megfogja.*)

DEIANEIRA

Óh, mily száraz karod! Acélered
Minő csikorgva hajlik! Óh, bocsáss!
Én félek tőled. (*Kürt szól.*) Mondtam, jön Herakles!
Már itt.
(*Örömmel az ajtónak fut.*)

HERAKLES (*belép, karján a szép, de sápadt Jole*)

Nőm!

DEIANEIRA (*ölebe rohan*)

Óh, Heraklesem ölelj meg!
Ölelj meg, hogy szívem szoruljon össze;
Mert olvadt keblemből könnyen kibúvik
És szívtelen halok meg melleden.
(*Herakles megöleli.*)
Ne oly gyengén! Nem úgy ölel Zeus
Fia.

EURISTHEUS (*Jolét nézi*)

Szép, egy Heraklesnek nejl.
(*Kezét nyújtja Jolének.*)

JOLE (*ajkához viszi*)

Te nyújtasz itt első testvérkezet.

HERAKLES

Nőm! Egy kis árva lányt hoztam haza;
Hanem nem rableánynak.

DEIANEIRA

Rableányom

Egy sincs. Keblemre árva, – légy leányom;
(*Megöleli.*)

Eztán ne mondd, hogy nincs anyád.

JOLE

Igaz!

Anyám sincs! És ha volna is: minek?
Nő lenne csak, és nő én is vagyok.
Különben, a nem édes gyermekek
Csak mostohák. Hagyj rablányoknak, királyné.

DEIANEIRA

Majd könnyezesz leányka; légy vidám,
Felejtsd el bánatod! Nézd, ott mosolygnak
Az ifju lányok, menj te is közéjük,
Majd elfelejtesz sírni nem sokára.
Heraklesem, fáradt vagy?

(*Karját megfogja.*)

HERAKLES (*Euristheushoz*)

És Mycaene

Királya mért jött hozzám?

EURISTHEUS (*alázattal*)

Üdvözölni

A nagy Heraklest.

HERAKLES

Úgy, ha üdvözölni

Jött: én viszontüdvözölöm őt. – Nejem
Mit kérdeztél tőlem?

DEIANEIRA

Fáradt vagy-e?

HERAKLES

Unom magam.

EURISTHEUS

Mutasd győzelmeid

Bérét Herakles; gondolom, hozál

Kincset, s rabot.

HERAKLES

A hős azért csatáz,

Mit még nem bír. Jer hitvesem, tekintsd meg

Barátinkat. Euristheus te is jer. *(El hárman.)*

JOLE

E pórleányok közt felejtsek én

El sírni? Jó! Megkísértjük! *(Vadul.)* Különben

A porba kell eldugni törömet:

Hogy ott hurkolja meg a büszke embert.

(A lányok közé lép.)

Barátnéim, társtoknak elfogadtok?

KALISTE

Miért ne? Ülj közénk. Mi a neved?

JOLE

Most Jole.

KALISTE

Szép név! Nézzétek a lantos!

Jertek rángassuk össze húrjait! Megállj

Kis szőke! *(A lantos keresztülmegy a színen, s a lányok utána erednek.)*

Egy dalt kell játszaniod.

JOLE

Hah, Istenem! Ez ifjút ismerem! *(El.)*

(Kert. Késő est. – Herakles jön fegyvertelen; – vállán szokott öltönye: oroszlánbőr, melyet keblén széjjelhúz.)

HERAKLES

Mi az, mi itt feszeng? Miért zsuporg
 A puszták zsarnokának szőre mellemen?
 Mért görg oly forró zápor homlokomról
 Le a bokáig? Hah, tudom miért:
 Láng van belől, láng ég a csont között.
(Mosolygva.) Eh, balgaság! Ha ég, kioltom; ott fent
 A nő epedve vár. – Nem, nem, meguntam őt!
 Deianeira nem kell! *(Leveszi koszorúját.)* Agyvelőmtől
 Csirába jön e gyom; s nem hord Herakles
 Aszott kezekkel font homlokfüzért.
(Szétszedi.) Nézd csak: még mirtusz is, mi jut eszébe.
 Te jó asszonyka vagy nejem, de nem szép,
 Nem Jole; mert ő szebb e léttelen
 Virágnál *(Összegyűri s eldobja.)* és a mennyeknél dicsőbb.
 Óh, Jole! istenlány, a földterén
 Utolsó harcom bére! Kötsz-e te
 Egy füzért homlokomra, mely soha
 Nem hervadand? kötsz-e – kötsz-e? Ha tudnám?
(Föltekint.) A nő termében a világ kihalt, -
(Susogva.) Most nyúgoszik le ágya bíborára, -
 Most vár, – most hullámszik föl keble értem. -
 Most hallgat szívreszketve, hallja-e
 Lábam döngését a tornác kövén; -
 Ne várj, ne várj! Én hozzád nem megyek!
 Fagyos szerelmed, mint a hold világa,
 Szikráttalan szemed, mint a bolyongó
 Csillag tüze, csak fénylik és nem éget.
 Ne várj többé soha; a gyp fölött
 Az álom édesebb, mint a hideg nő
 Karjában. Én itt alszom; és azért
 Alszom csak, hogy lányomról álmodozzam.
(A gypágyra dül.)

JOLE (*jön s a kert túlsó részén megáll*)

A zsarnok fészke néma, (*Körülhéz.*) senki sincs itt?

Nincsen, csak az, ki önmagát virasztja

S azért van ébren, hogy fájdalmait

Ne hagyja elaludni. Óh, atyám!

Ne bánd, hogy most még csak sírok, idő kell

A tetre még; és addig mit tegyek?

(*Egy ősz hajfűrtöt húz ki kebléből.*)

Keblem volt sírja eddig ősz hajadnak;

De e sír oly forró, és oly fehér,

Hogy ott nem nyughatsz; mert Herakles azt

Feltépi, és csókokkal elborítja;

Ott nem maradhatsz, szent ereklye, nem!

Eláslak inkább; (*Letérdel.*) itt elég hideg van;

E sírnak a hideg jó, (*Elszóródva.*) sír, – mi a sír?

Halott ágy, mely fölött sír a halandó,

S ön fájdalmát, nem a holtét siratja.

(*Felugrik.*) De én egyet sem! A kevély menyasszony

Mért sírna hát? Sírt, midőn leány volt;

S hol venne annyi könnyet? A szemek

Tavak csak, melyek elapadnak egykor.

És most nyugodj, öreg! Nem látsz fölötted

Térdelni többé; mert a lánykebelnek

Az izma gyöngye s könnyen megszakad;

Pedig még nekem élnem kell sokáig! (*Indul.*)

Még egyszer, óh még egyszer ősz hajak

Csókkollak. (*Leborul.*) Hah mi az, mi ott világol?

Úrnőm jó!

(*Fölugrik, s egy bokor mellé húzódik.*)

DEIANEIRA (*jön, kezében lámpa, utána rableányok*)

Éj közelg, s Heraklesem

Nem jó hozzám fel. A hold fényinél

Itt láttam őt mélázni. Jertek erre!

Nézzétek ott a hős! Elszenderült;

Ne költsetek fel lányok. *(Melléje ül.)*

JOLE

Asszonyom!

DEIANEIRA

Te is itt Jole? Ül le csendesen,

(Jole Herakleshez ül.)

(Indulattal.)

Odább, odább a földre! Csak magamnak
Szabad lélegzetét beszívnom.

JOLE *(gúnyosan)*

Úgy;

Nézd asszonyom: férjednek arca mint
Vonaglik, s mint zúg melle!

DEIANEIRA

Mért vigyázol

Te rá? A hősnek napja, éjjele

Örök küzdelemben forr; most ő csatázik;

Azért zúg melle.

LANTOS *(jön)*

Üdvözöllek, óh,

Sötét éj, a bánat hű tüköre.

DEIANEIRA

Megállj fiú! Jer mellém s itt dalolj.

De más danát az éjről.

LANTOS *(megpillantván a lányokat)*

Üdvözöllek

Sötét éj, mert fönt és alant kiszórod

Csillagleányid.

DEIANEIRA

Víg fiú, ne oly
Hizelgő dalt, mert itt alszik Herakles, -
Nézd, mint terjeng kezével, – nézd, csatáz!
Lantolj ő róla most.

LANTOS

Egy csókodért,
Szép asszony.

DEIANEIRA

Menj bolond! A lányserég
Mit szólna érte?
(*Jole megpirul.*)

LANTOS

Jót nevetne rajtunk (*Lantját felkapja.*)
Hesper szelétől
A bölcső reng;
Kis gyermek alszik bent és álmodik.
Míg álmodik egy gyermekálmot
Zeus, a dörgőről: megmosolyg.
És míg mosolyg: csörögni kezd a földön
A megsárgult haraszt,
A belőle két kígyó tekerg föl
A gyermek bölcsőjére. „Kis fiú!
Alszol? Ha alszol, ébredezz!”
De mért őt költeni?
A pölyhös kéz felnyúlik és belőle
Mégfogva hull két kígyó a harasztra. -
Szép lánykák! E gyermek ki volt?

LÁNYOK

E gyermek volt: Herakles, Zeus fia.

LANTOS

Az égmagas Kaukaz hegyén,
Sziklán láncolva ül
Az emberalkotó Prometheus;
S halványan nézi mint rágódik a sas
Újonnan nőtt szívéen.
S mint nézi: a völgyek között
Megáll egy ifjú vándor, s föltekint
S mint föltekint az ívet megragadja
És szárnya-szegve a kesely lehull. -
Szép lányok e merész ifjú ki volt?

LÁNYOK

Ez ifjú volt Herakles, Zeus fia.

LANTOS

Sárkányok dúltak Groua
Folyói közt;
Oroszlán bőgött a sík földeken,
A szent bércek között vadkan dühöngött
S rémállat a mennyeknek ajtajánál. -
Ki volt a férfi, ki legyőzte őket?

LÁNYOK

A férfi volt: Herakles, Zeus fia.

LANTOS

A félvilágon óriások éltek
S a törpe népet széjjelszaggaták;
Ki ölte őket el mind egytől egyig?
Ki volt ki Anteust, a föld fiát,
A légben morzsolá szét? És ki volt
Ki még magát a súlyos földet is
Órákig vállán bírta tartani?

LÁNYOK

Ez Isten volt: Herakles, Zeus fia.

JOLE (*elkapja a lantot, indulattal*)

Add gyermek a lantot! semmit se tudsz,
Rab ujjaid közt a húr is hazug.
Én rám hallgassatok, ha meg nem untok:
„Fonóban együtt szép leányok ültek.
És mint fonóban szoktak a leányok
Meg-megnevettek néha hangosan.
Középből ült egy nyalánk, csalfa lány,
De szép, ámbár szeszélyes büszke lány; -
Ha hallottátok hírit Omphalének:
Ő volt az. A tündér habujjain
Arany kenderfonál tekerge és
Fel-felgyűrűzé az orsó nyakára -
Egyszerre kint a föld inog, s belép
Egy óriás; széles csontvállain
Oroszlán zörgött és kérges sörénye
Széltől szétdúlva az égnek meredt föl; -
Az óriás markában cserfabot,
Mely oszlopnak kicsiny, de nagy sulyoknak.
Jön, mondom, és botját a szép királylány
Lábához fekteti, s rá ül danolni,
Enyelgni, s néha még meg is pirulni,
Amíg dalol, amíg enyelg, s pirul:
Asszonyruhát aggat rá Omphale.
A tíz más lány kilopja a botot
Alóla és guzsallyal fölcseréli.
A hős nevet, s fon vastag ujja közt
Cérnát oly vastagot, mint a guzsaly
Maga. Rabnők! Ki volt e gyáva hős?”

LÁNYOK (*nevetve*)

Herakles.

DEIANEIRA (*feddő szemeket vet Joléra*)

Jole! Csintalan leány vagy.

HERAKLES (*álmában*)

Megállj! – Borul szemed – csókot leány -
Csak egyet – Óh, ne sírj, – hiszen – hiszen csak egyet
Rimánylok – nem sok az.

DEIANEIRA (*megcsókolja*)

Ne, édesem.

HERAKLES (*fölugrik*)

Eredj!

(*Eltolja.*)

DEIANEIRA

Álmodba' kérsz, s el nem veszed
Ha ébren vagy: ki tudná vágyait
Istenkeblednek szüntelen betölteni!

HERAKLES

Eh, mit busulsz te rajtam: semmi gondod
Reám.

DEIANEIRA

Beteg vagy édesem, vagy álmos?

HERAKLES

Mikor voltam beteg? Nyitott szemekkel
Hol láttál álmost? Ébren mondom, asszony
Mégvénültél, nem kellesz.

DEIANEIRA (*reszketve*)

Istenem

Honnét ez? Óh tekints reám Herakles
És mondd még egyszer, mert el nem hiszem,
Hogy e hang a te melledből suhant ki.

HERAKLES

Ha úgy gyönyörködöl meghallani:
Még egyszer mondom, vén vagy, nem szeretlek.

DEIANEIRA *(töredeztve)*

Igaz! Igaz! – Herakles! Ifju arcom
Rózsái melleden nyílottak el;
Szemem tiedben veszté el világát;
Szép homlokom csókoktól száradott el,
S most már, midőn egész valóm megolvadt
Szerelmednek tüzeiben; most, midőn
Mint a napfénytől a harmat kiégtem -
A párába szállva, lelked gőzkörébe
Semmültem el: most azt kiáltod:
Megvénültél nő, nem kellesz nekem!

(Kaliste karjára dűl.)

HERAKLES

Mért a sziréni ének szádban, asszony?
Heraklesnek beszélsz? fagyos szavakkal,
Pityergő képpel kísérsz: hogy újra
Lobbanjak lángra? Reszkető nyögéssel
Készülsz kirázni kedves álmaimból?
Mi vagy te ahhoz képest? Barna szén,
Mely abban büszke, hogy egykor parázs volt.
Leány korodban hűn szerettelek
És mint ifjú nőt is, mert azt hívém:
Hogy a nő, míg mozog, szeretni képes.
Örök tavaszt hívék ragyogni egykor
Jégsíma arcodon; örök havat
Keblednek halmain; örök tüzet
Szemed villámiban, mely szép vala
És fénybogárként éjjel is világolt.
És most az arc ránczá szövéde meg;
A mell völgyé apadt; a villogó szem

Szétszórva fényit, méccsé törpüle.

DEIANEIRA (*keserűn*)

S az eskü, jó Herakles?

HERAKLES

Esküjét,

Azt gondolod, Herakles megtöri?

Midőn esküdtem, azt mondtam neked:

„Szeretlek” s újra esküszöm, hogy akkor
Szerettelek. De azt nem mondtam, úgy-e

„Szeretni foglak?” mert olyat nem ígér

A józan ember: mely indulaton

Alapszik. – Most halld, asszonyom, a végzést

Férj és nő lenni e nap megszününk.

DEIANEIRA (*lábához omlik*)

Herakles, Óh, csak el ne űzz magadtól:

Még úgy boldogtalanná nem teszesz!

Hagyj meg rabnódnak.

HERAKLES

Annak megmaradhatsz!

Jer Jole! Jer! én tégedet szeretlek.

(*Megfogja karját.*)

DEIANEIRA (*csillogó szemekkel felszökik*)

Gondoltad, a féltés lesújt, megöl

És majd toromban ülöd nászodat,

Korcs Isten! E kebelnek izmai

Meghajlanak, de széjjel nem szakadnak;

Te meg nem ölhetsz egy asszonyt az által,

Hogy megcsalod; de az téged megölhet.

Nem, nem kívánom! Hisz fáj nekem is,

Ha szenvedsz; óh, mi egy vagyunk a testben,

Mint a szellemben voltunk – vagy talán

Most is vagyunk. (*Hízelve.*) Hiszen te csak velem
Most játszál! Úgy-e csak játszál Herakles?
Mosolygsz! Igen! Óh, én boldog vagyok,
Megint a régi hű Deianeira
Meg is csókolsz úgy-e? Csak egyszer, egyszer!

HERAKLES (*hidegen*)

Ha csak azt kéred, többször is. Neszel!
(*Megcsókolja.*)

DEIANEIRA

Ne többször! A csók, mellyet év előtt
Ajkamra nyomtál: holdakig meleg volt,
Vérfoltokat süttött ki arcomon
És sebjeit az üdvösség gyógyítja.
S ez mily hideg csók! Még könyűimet
Sem bírta felszárítani! Ne többször,
Ne többször! Mert a férfi csalni nem tud,
Hogy a nő meg ne tudja. (*Büszkén.*) Hős Herakles,
Te fogsz szeretni még. (*Indul.*)

HERAKLES (*nyugodtan*)

Az meglehet.

DEIANEIRA (*visszalép*)

Nem, nem megyek! Meg kell jól látnom arcát
Annak, ki gyilkosom. – Idébb leány!
Előttem mit remegsz?

JOLE (*hozza lép*)

Mért félnék én te tőled!

DEIANEIRA (*kezét megfogja és szemébe néz*)

E sötét haj, -

E nagy bogárszem, – e halvány pirosság

A lilium arcon, – ez ifjú kebel, -

(*Eleresztí kezét.*)

Herakles! ő szebb mint én! *(El.)*

HERAKLES

Azt tudom.

(A lantoshoz.) Te csillag-olvasó! Mért állsz meredve?

Nincs dalod menyegzőmre?

LANTOS *(húrjait eltépi)*

Megszakadt

A lélek- és a lanthúr.

HERAKLES *(jóízűn nevet)*

Ha ha ha!

MÁSODIK FELVONÁS

KÉT ASSZONY

*Személyei: Herakles. Euristheus. Philoktetes. A lantos.
Jolaus. Deianeira. Jole. Násznap.*

(Terem: egy széken ül a sápadt Deianeira.)

DEIANEIRA

Mellem dobog, s törött lélegzetem
Alig suhog, – és olyan csendesen
Mint halni készülőé aki fél,
Gyorsan lélekzene: mert mindenikben
Az elröpülő lelket véli látni.
De semmim sem fáj, csak szívem dagadt
És fölrepsztni készül mellemet.
Óh, mért fáj, hisz Heraklesem velem
Csak játszott, hogyha meg lehet bocsátni
A játékot, mely kínkacajt fakaszt
És a játszóközül egyet megöl.
Mért ámitom magam? Komoly lemondás
És jól kimért gúny volt, amit Herakles
Hozzám szól. Gúny – gúny, óh, csak ez nehéz!
(Fejéhez nyúl.)

Le a gyöngyökkel; van szememben úgyis
Elég. Le a bársonnyal is, minek nekem?
Vén rabnőnek a pokróc szebben illik.
És jobb is a könyűket törteni,
Mert újakat fakaszt ki durva szőre.

JOLE (bejön, búsan néz a nőre)

Ne lágylj meg leányszív! – Asszonyom!

DEIANEIRA

Mi van még rajtam, ami egy királynét
S Herakles nőjét jegyzi? Semmi sem!
Csak egy, (*Tompán.*) a bánat.

JOLE (*hozzá megy*)

Asszonyom.

DEIANEIRA

Ki az?

Hah, lány, te vagy? Miért jössz? Felkölteni
A kint, melyet már félig eltemettem,
Hogy rég nem láttalak?

JOLE

Nem.

DEIANEIRA

Mért tehát?

JOLE

Midőn lakodba jöttem, és sirék;
Te azt mondád: ne sírj, jó lányka, ne,
Anyád helyett anyád leendek én;
És én lányoddá akkor nem lehettem.
Most megfordult sorsunk: te vagy szegény,
Szegényebb tán, mint akkor én valék,
Neked kell a gyámlány; jer és fedezd fel
Mind azt, mit érzesz, és mit vagy teendő;
Talán segíthetek céloban én is.

DEIANEIRA (*vad indulattal*)

Bódult! férjem neje lányom legyen?
S apádnak lánya nője is legyen?
Ha, ha! Mi szép rokonság. (*Megragadja Jolét.*)
Balga gyermek!

Elég vénnek látsz már te is anyádnak?
 S a még leendő harcot is közöttünk -
 Mely tartja bennem még az életet, -
 E szóval „légy anyámmá” szívtelen
 Készülsz elrablani? (*Gúnyosan.*) Jolém, nem úgy,
 „Lányom nincs! És ha volna is: minek?
 Nő lenne csak és nő én is vagyok,
 Különben a nem édes gyermekek
 Csak mostohák.” Ezt mondád nékem egyszer.

JOLE (*hidegen*)

Igaz. Mint küzdesz hát velem?

DEIANEIRA

Sírok

Rimánykodom; a nő ennyit tehet.

JOLE (*gúnyosan*)

A harc közöttünk ennyiből fog állni?
 Én hát másképp vívok: hízelkedem,
 Játsszom, mosolygok.

DEIANEIRA (*esengve*)

Azt ne lány! Ne azt!

Óh mért vagy ifjú, mért vagy szép? Ha szép vagy,
 Szép vagy pedig. – Leány, kedves leány!
 Minek a szépség néked? Add nekem!
 Csak egy sugárt szemednek fényiből, -
 Egy rózsát ifjú arcod tüköréről,
 Egy szálát szép hajadból; s érte vedd el
 Két perc után létem.

JOLE

Nem adhatok,
 Magamnak is van szükségem reá!

DEIANEIRA (*dühösen*)

Csábítani, úgy-e csábítani?

Heraklest elcsábítani? Nem adsz?

Úgy-e nem adsz hát? Majd veszek magam.

(*Neki szökik.*)

Lehúrom rólad a színt, a szemet

Kiszúrom, – a haját kitépem!

JOLE

Asszony!

Őrült vagy? Emberek, segítetek.

HERAKLES (*Euristheus bejő utána.*)

Mi ez, nő?

DEIANEIRA (*leverten*)

Harc.

HERAKLES

Egérharc. S érte téged

A lyukba teszek. (*Megfogja Deianeirát.*)

Jole, kedvesem,

Öltözzél, a násznép gyü löngni kezd.

(*Elviszi Deianeirát.*)

EURISTHEUS

Köszöntlek, ez ünnep szép virága!

JOLE

Te is szépnék látsz, jó öreg?

EURISTHEUS

Pirosnak,

Mint őszkükürcs, mely nőtt Oichelia

Véres mezőin és dicső fehérnek,

Mint ősz atyád holt arca.

JOLE

Hah, temesd el
E szót magadba, mélyen, sárga ember!
Mért zúgod azt fülembe?

EURISTHEUS

Mert talán
Megszédültél s kell egy kevés hideg víz.
Mely eszméltre hozzon.

JOLE

Semmi sem kell;
S lelkenek titkait ne lesse senki.

EURISTHEUS

Így meg nem élünk. Tán azt gondolod
Nem ismerem legtitkosabb űrét
Keblednek? Azt hiszed: nem leskelődtem
Egész nap mindég kis lábad nyomában?
Nem hallgatóztam ágyad vánkosánál.
Mit álmodol? Előttem nincs titok.
Tudom, hogy érted dúlta szét Herakles
Szép honodat; éretted ölte meg
Atyádat, hogy kéjhölgyévé tehessen.
Még többet is tudok; füledbe súgom:
Te őt gyűlölted, s most is gyűlölöd.
Ne rettenj meg, leányom, oly nagyon!
Mit én tudok: az anyyi, mintha csak
Magad tudnád. Nem szólsz? Akarsz velem
Egy célhoz jutni?

JOLE

Én veled? ki téged
Nem ismerlek másként: mint királyt,
(Élesen.) És mint Herakles nagybátyját.

EURISTHEUS

Igaz,

Jól ösmersz kívül, ámde bent sehogy.
Nekem van országom téres, kies;
Van gyermekem, vitézim, s mindenem;
De egy hibázik, a lélek nyugalma.
Midőn Heraklest szülte anyja: egy jó
Jövendelé, hogy e fiú vagy ennek
Utódi elpusztítják honomat,
S családommal földönfutó leszek.
Gondolhadd a kint, mely szívemre tört,
Dühödve a gyilkot kezembe fogtam,
Átüttni széles mellét a fiúnak.
De a gyilok széttörve hulla el,
Mert a fiú Zeus Isten gyermeke.
Leverten a szent jóshoz fordulék,
Ki szárazon csak azt felelte: „Isten
Csak Isten s önnön keble veszthet el”.
És őszülék azóta kín között
Miért van oly parányi körre az
Erő szorítva, hogy a vágy ezernyi
Részét sem bírja létesíteni.
Míg őszülék: Herakles férfi lett;
Emberrel, szörnyel és szellem fiúkkal
Csatára küldtem; kába én! Hivém,
Hogy a dicsőség szomja fojtja meg;
De ő csak győzött mindenütt! s nekem
Győzelmeit regélte; ekkor újra,
Boszúm felébredt, és utána csúsztam;
Homok- és bérce, térden s talpomon;
Meglesni, hol van a gyilok helye,
Kéblében; és azt végre feltaláltam.

JOLE

És hol?

EURISTHEUS

Szívében. Most, lány, újra kérdem:
Akarsz-e frígyet kötni?

JOLE

Miért csak épen
Én?

EURISTHEUS

Mert te szúrhatod halálra csak.

JOLE

Úgy nálad nélkül is elvégzem azt!

EURISTHEUS

Miképp?

JOLE (*gyilkot húz ki*)

Midőn velem nyugszik: leszúrom.

EURISTHEUS (*nevetve*)

Te dőre! Mondtam, őt fegyverhegyével
Nem ölheted meg, mert Isten fia.
Minek tartod kezében?

JOLE (*elveti*)

Jaj nekem!
Minden reményem elveszett.

EURISTHEUS

Talán nem.
Akarsz-e frígyet kötni?

JOLE (*ölébe dűl*)

Akarok.

EURISTHEUS

Nyugodtan hát és hallgass meg leányom
Herakles két lény, ember s Isten is
Örök vagy halhatatlan lenne ha
Meg nem vegyítné a porral magát;
De ő közénk vegyült s felolvadt
Az embertermészet gyöngéiben.
Most ő reményl, most küzködik, sóvárg,
Busúl, mosolyg, gyűlöl, miként te, s én;
Mért volna hát egészen sérthetetlen?
Hős tetteit elküzdte mind, a földön,
Nincsen csata, mely hozzá illenék;
A harcos lélek meg nem tud pihenni
Ha nincsen vívni senkivel, kiszáll
Önkeble ellen a végső csatára,
Nyerjen, veszítsen, mindegy, ő hal el.
Most ő szeret, forrón, – mint nem tudunk
Mi többiek: és lelke mindenét
Központosítá ez egyetlen egy
Ösztönben. – Azért szép leány; ha könnyít
A bosszúállás sorsodon: szeresd őt: -
Csókold, öleld, dőlj égő keblire; -
S midőn megolvad, mint az érc a tűzön,
Midőn sír, izzad, reszket melleden
Kacagj szemébe, s csald meg őt. -
Ez a ti gyilkotok, asszonyszemélyek!
Jer, zeng a nászi dal! s talán halotti.
(*Kezénél fogja Jolét s elvezeti.*)

HERAKLES (*jön Philoktetes és Jolausszal*)

Vigan Philoktetes, új nászt ülünk!
Ne légy oly szóotalan; mi bánt? s te fickó
Mért nem táncolsz kinn a többek között?

JOLAUS

Ki véled annyi évekig barangolt
Sziklán, bérceken keresztül: nem csuda,
Ha lábait nem bírja. Hej! Herakles
Előbbi nászodon különb legény
Voltam még talpomon. Óh, nőd, szegény!

PHILOKTETES (*megragadja Herakles kezét*)

Nem kértem még soha semmit se tőled;
Mert nem szoktam koldulni, azt tudod;
Hanem ha most kérek: mit fogsz felelni?

HERAKLES

Legyen

PHILOKTETES

Bocsásd el a nőt tömlöcödből.

HERAKLES

Ereszd ki.
(*Philoktetes el.*)

JOLAUS

Én még többet is rimánlok
Ha hű szolgálótól azt meg nem tagadnád.

HERAKLES (*mosolygva*)

Ha nem lesz sok.

JOLAUS

A régi nőt ne űzd el;
Egyszer rabnődnek hagyta, és Herakles
Szavát mindig megtartja.

HERAKLES

Ám legyen meg.

JOLAUS *(örömmel)*

Most már elbírom lábamat, s ma még
Addig hányom vetem, míg meg nem ifjul! *(El.)*

HERAKLES

Jó – jó – nem űzhetem el mert nejem volt,
Vagy inkább: mert egyszer szavam adám.
Mi gondom többé rá? Egy percenet
És újra vőlegény leendek. A nő
Csak addig házastárs, míg a teremtő
Szabályának: „szeretni” megfelel;
S ha ezt nem bírja, sem önnön maga
Élvezni, sem mást élveztetni nem tud:
Csak földteher, s élettelen agyag.
Mert mint tavasszal a kertekbe két szál
Ibolyát ültet a kertész, hogy egyike
Teljesnek nyíljon, s bokros fűrtivel
Jelelje ki a fajt, – s a másika
Csak magvat hozzon: úgy az asszonyember
Csak fajt tenyészteni van előteremtve.
Soká öltözködik menyasszonyom.
Hah, zúg a kürt! Jer Jole, itt a násznép!
(Férfiak és nők jönnek; Herakles elővezeti Jolét.)

NÉPSZÓNOK

Fogadd el jobbágyid, s vitézeid
Leghűbb kívánatát: hogy boldogítsd
Zeus fiát, a győzhetetlen embert.
(Kincset raknak Jole lábához.)

RABNŐK

Legyen szerelmed oly bájjal virágzó,
És olyan szende, mint e kis halom.
(Virágot szórnak elébe.)

JOLE (*magában*)

Volnék pór, e fény elszédítene.
De még egy hódoló hiányzik. Óh!
Ne jőne bár!

DEIANEIRA (*jön gyászba öltözve*)

Mint rabnőd eljövök

Nászodra én is, nagy király; fogadd el
Egyetlen kincsemet, mit adhatok.

(*Egy inget ad Heraklesnek.*)

Öltözd fel a menyegző éjszakán;
Neked menyasszony, nincs ajándokom.
De van kérésem, melyet szívszakadva
Intézek hozzád: úgy szeresd Heraklest,
Mint én. (*Indul.*)

HERAKLES (*megnézi az inget*)

Megállj! vidd vissza öltönyöd;

Ez véres, és menyegző éjszakámon
Nem hordok véreset.

(*Visszaveti.*)

DEIANEIRA (*kétségbeesve*)

Óh, jaj nekem! (*El.*)

HERAKLES (*int s a nép eltávozik*)

Jolém, magunk vagyunk. Kell esküszó,
Mely megtudatja véled, mint szeretlek?
Ha kell: ím esküszöm: hogy nincs az égben,
Nincs Vulkán műhelyében lángözön,
Mely jég ne volna lángom ellenében.
És esküszöm még azt is, mit soha
Nőnek nem esküvém: hogy kívüled
Több földi nőt szeretni nem fogok.
Most szólj te, hogy szeretsz-e?

JOLE (*remegve*)

Én szeretlek.

HERAKLES

Úgy élj mint e szó nem hazug. Nejem!
Mért reszkettél meg?

JOLE (*rendbe szedi magát*)

Óh, édes Herakles!

Én nő vagyok, és a mi jellemünk:
Remegni. Minden hirtelen öröm-
S bánattól megmered szívünkben a vér.

HERAKLES

Kicsókolom hát a fagyot.
(*Jolét megfogja, ki elhúzódik.*)

Mi ez?

JOLE

Herakles, egy kérésem van, ha azt
Betöltöd; úgy szeretlek mindörökké.

HERAKLES

Mi az?

JOLE

Egy holdja épen már ma van
Annak, hogy jó atyámat eltemettük;
Engedd, hogy e nap még érette sírjak.

HERAKLES

Nehéz egy percecskét is várni. De
Hú nő csak a hú magzatból lehet.
Sírhatsz. – Reggel tehát?

JOLE

Nem; holnap este.

A csillag, a hold, és az éjmagány
Leghűbb barátja a szerelmeseknek.

HERAKLES

Úgy holnap estig árva lesz Herakles!
(*El Joléval.*)

(*Kert. Éjszaka.*)

DEIANEIRA (*jön*)

Elcsendesült a nép, mely kínomon
Táncolt. A vőlegény! – Hah, félre tőlem
Rossz gondolat! A vőlegény siratja
Avult nejét; – igen! siratja; ezt
Kell hinnem, mert másképp megőrülök. -
Ajándokom nem vette el! Talán jó!
Magam sem tudtam, és most sem tudom
Mi az? – Jól látok-e? Ki jó felém?
Hah, a menyasszony jön meghúteni
Tűz keblét! Messze – messze fuss el asszony -
Te ilyet nem nézhetsz.

(*El sebesen.*)

JOLE (*jön*)

Még egy napom van,
Csak egy napom; és nem tudom miért
Rimánkodtam ki ezt is? – Óh tudom
S megvallani még sem merem. Ki véle!
„Szeretsz!” Elég! Mindent megmondtam; és
Nem kérdé senki, nem hallotta senki.
Mindennap egy istendal hangozott
Ablaklugosaim közt és a dalnok
Remegve nézett fel: hogy értem-e?
Az csalt ki most is hát leány? Igen!
Az első csókot titkon rálopom
S a többi vesszen el cserében a sírért!

Ott jön! Hová legyek! agyonpirúlok.

(Egy bokor mellé húzódik.)

LANTOS *(jön, kezében lant)*

„Nincs több szegény, csak én, nincs több szegény,

Csak a lantos; csak a lantos szegény!

A pór nyugodt, nem bántja lelki vágy, -

Nem álmodoz tündérvilági lényért;

A földön kóborol, szánt, és magot vet, -

S nincs gondja több: ad-e esőt az ég?

A hős mit álmodik: csak harc s dicsőség

S azt véren szerzi meg; gyermek dolog!

Hegyes vassal piros vért önteni!

És a király mi boldog! kincs között

A föld legfölső trónusán mosolyg

És amit álmodik vagy szíve kíván:

A rabnép megreszketve tölti be!

Óh Istenem! Mi boldog a király!

De a dalnok, kit a föld megnevet,

Kit holdkórosnak csúfol a világ,

Kinek nincsen hazája, nincs laka,

Kinek a nappal bűvös lámpafény,

Kinek az éjjel szellemek hazája,

Kit álmi közt görcsök rángatnak össze,

Ki képzemények földén édeleg

És bűvsugárt rabol a szellemektől,

Önvesztire. Hah, mert az Istenország

Üdvét megérzi, s érte dalra kél,

Őrjöngve, mert odáig lantja nem hat

És itt alant nincsen ki értené,

Mert aki érti az csak olyan örült

Mint ő maga, – óh, mily boldogtalan

Csak zeng, csak zeng, míg húrja megszakad!

Nincs több szegény, csak én, nincs több szegény,

Csak a dalnok, csak a dalnok szegény!

Hah, mért rezeg kezemben e darab fa?

E nélkül boldog volnék! El vele
 A porba! *(Nézegeti.)* Elhajítalak? Minek vagy,
 Ha nem szólsz? Lelkem adja untalan
 A hangot húrjaidba? És utóbb is
 Elvesztegesse rád életfuvalmát?
 Nem, nem, nem hordalak! Nem adsz te semmit
 Nekem! Csak elveszed! Hitvány barát vagy
 S idétlen visszhang; menj a porba hát.
(Elveti lantját s Jole felveszi.)
 Nyögsz! Megszakadt fakebled? Semmi sem,
 Most már szabad vagyok és társtalan,
 Most könnyű és vidám! De boldog-e?
 Nem; még most is boldogtalan; szorong
 A szív és kér! De mit? Leányt, leányt!
 Jolét, az égi leányt! Ah, nem jön ő!
 Nincs több szegény csak én!"

JOLE *(a húrt megrezzenti)*

Csak én!

LANTOS

Mi az?

Most is visszhangzod a mell kínait!
 És csúfolsz rossz darab fa.
(Indulattal lantjához indul, s Jole kezében látva, megáll.)

Hah te vagy!

Ne fuss!
(Megfogja.) Hiszen ösmerjük már mi egymást!
 Agyamba teremtélek meg és
 Azóta keblemben nővél virágnak;
 Szememből öntözgettelek naponként,
 Hogy meg ne hervadj; lány, ne is tagadd;
 Légy néma, én szavad így is megértem,
 Mert reszket szíved és arcod pirul.

JOLE

Bocsáss el. Ifjú te nagyon merész vagy!
Én nő leszek!

LANTOS

Enyém?

JOLE

Heraklesé.

LANTOS

Mindegy, ma még enyém! Elég a földön
Egy éjszakát üdvök közt élni át. *(Megöleli.)*

(Euristheus Jolaust karjánál fogva vezeti s Joléra mutatva szól: „Láttad?”)

HARMADIK FELVONÁS

VÉRES ING

Személyei: Herakles. Euristheus. Jolaus. Deianeira. Jole. Kaliste s több rabnő.

(Kert. Alkonyat.)

EURISTHEUS *(jön Jolausszal)*

Láttad hát a hú nőt, kiért Herakles
Deianeirát elhagyá? koldus fiúval
Szerelmeteskedik a nászi éjen.

JOLAUS

Szörnyűség! Mit teszünk most?

EURISTHEUS

Mit teszünk,

Azt kérded? Van kérdezni most idő?

Áruld el Jolét.

JOLAUS

Elhiendi-e

Egy szolgának szavára? Tedd uram

Magad, mit én rám bízol.

EURISTHEUS *(megütközve)*

Én? Bolond!

Mi gondom nékem arra?

JOLAUS

És nekem mi?

EURISTHEUS

Elég rossz szolga! Elmegyek tehát

És elbeszélem kedves jó uradnak,

Hogy leghívebb szolgája, amidőn
Urának boldogságát látja kockán:
Mint a hal akkor is némán fülel;
És majd gondolkozunk: ugyan miért
Tevé ezt Jolaus? könnyen lehet
Hogy azt sütjük ki: Jolaus kerítő. (*Indul.*)

JOLAUS

Maradj! Mikor mondjam meg neki?

EURISTHEUS

Ma,

Itt e helyen, midőn menyasszonyával
Fog édelegni.

JOLAUS

És mért épen akkor?

EURISTHEUS

Rövidlátó! A hős megtudva azt
Hogy keblén egy kígyót szorongatott:
Megfojtja, és a régi nőt bújában
Szívéhez zárja.

JOLAUS

Bár úgy lenne! Én

Deianeiráért mindent teszek.

EURISTHEUS

Nézd csak, jön a menyasszony! Milyen álmos!
Mily halvány! Nem csuda; múlt éjszaka
Enyelgett. Menj fiam, – kikémelem
Még jobban a bűnöst. (*Jolaus elmegy.*) A jó bolondot
Rászedtem. Mindent el merek követni,
Csak aztat nem, hogy a nagy óriás
Szemébe nézzek; mert egy félkeze
Kirázná lelkemet; teremte eszközt

Mindenre a sors, csak legyen, ki azt
Használni tudja, és én jól tudom.

JOLE (*Euristheus karjába dűl*)

Bocsáss meg, frigyünk megszakadt.

EURISTHEUS

Hogyan?

JOLE

Én nem segítek célobban.

EURISTHEUS

Nem-e?

Hamar felejtet a tort, melyet ültél
Apád fölött; nagyon hamar, menyecske.

JOLE (*fájdalommal*)

Azt nem, de tenni semmit sem merek!
Euristheus! Hogyan csaljam meg őt, -
Őt, a kedves fiút!

EURISTHEUS

Leány, kit értesz?

JOLE

A lant – vagy inkább is: senkit sem értek,
Csak azt akartam mondani: Herakles
Megölhet vad dühében, s élni vágyok.

EURISTHEUS (*magában*)

Mindegy már; így vagy úgy. (*Joléhez.*)

Kedves leányom!

Igaz, te ifjú vagy, s kár volna érted,
Ha mérgében széttépne; ezt ma reggel
Gondoltam csak meg! Semmi az, ne búsulj;
Csak már ma játszd el még hűn a szerelmest;

Egy nap nem a világ! A tengeren
 Van csónakom, – holnap viradt előtt
 Megszöksz velem. Elég nagy a világ
 Elférünk benne.

JOLE

Óh, minek nekem
 Az atya? Benned új atyát találtam.

EURISTHEUS

S nem mostohát.

JOLE

Még egyet jó atyám!
 Egy ifjat elveszesz, kit én óhajtok?

EURISTHEUS

Miért ne, hármat is! A föld inog,
 Herakles lépte ez. Isten veled!

JOLE

Megállj egy percig, elmegyek veled.
 Örömtől reszket minden ér tagomban;
 Lecsendesítem egy kicsint. Siessünk.
 (El Euristheusszal.)

HERAKLES *(jön)*

Nem jó menyasszonyom, s az estve itt van! *(Föltekint.)*
 „A csillag, a hold, a szerelmesek
 Barátja”, mert fagyos fény mindenik
 S ilyen kell a kebelnek, hogy hevében
 Ne olvadjon szét, és ne égjen el;
 Mi is leendene a nagy világból,
 Ha minden szellem, állat és növény,
 Mi párózik, nappal páródzanék?
 Megégne a föld, ég, a nap maga,
 A lég, a víz, és a sok Istenek,

A tűzvilágban semmülnének el.
„Szeretni!” E szócskát ki érti úgy,
Amint kell érteni? E szó: Isten maga;
Vagy még annál is több: az Isteneknek
Bölcsője. Még minekelőtte ők
Születtek és még nem volt gondolat,
Nem kezdet; már e szó ébren vala,
A porszemek- s gőzcseppeket e szó
Nászítá össze, hogy legyen világ
S világban Istenek. Mert a világ
Csak e nász gyermeke, s az Istenek
Csak a rokon lények kis gyermeki. (*Jole jön.*)
Óh, Jole, mily későn jössz! Jer közelb
(*Ölébe ragadja.*)
S olvadj föl vélem itt: hogy elvegyülve
Hím-vérem és lelkenek lényegében
Ne sóvárogjak asszonyért, s kijátsszam
A sárgyúrót, ki részeg mámorában
Az embert két példányban nyomta ki.

JOLE

Herakles, szétszorítod szívemet!
Ah, így szeretni én alig bírok!

HERAKLES

Gyengébben foglak hát menyasszonyom,
Mért törném össze a harmat kebelét?
De még nem is csókoltál! Én se még.
(*Megcsókolja s Jole megsápad.*)
Mért sápadsz édesem?

JOLE

Megszúrt szakállad!

HERAKLES

Levágom holnap. Arcomon szakáll nincs
Nyomd rá hát csókodat, – a szűz ajak
Első csókjait!

JOLAUS (*melléje megy*)

Nem első az, uram!
Az elsőt tegnap a lantosnak adta,
Egy dalért.

(*Jole felsikolt.*)

HERAKLES (*fölugrik*)

Nő, igaz?

JOLE (*remegve*)

Igaz! Igaz!

HERAKLES (*rémítő dühhel*)

Koldus! Te egyet sem bírsz megszeretni,
Mégis kettőt akarsz! Egyetlen egyszer
Csókoltalak meg, és sápadt maradtál.

(*Gúnyosan kacagva.*)

Mert szúrt szakállam! Meghalsz gyáva nő!
(*Karjával a légbe emeli, agyonszorítandó.*)

Mi ez? (*Az elájult leányt leereszti.*)

Karomnak izma megmeredt
S nem bírom összenyomni, hogy közötte
Szétmorzsolódj! Asszony! Te puha asszony!
Mi van benned? Vesédre kúcsolódott
Karom búvillany lepte meg s lerezgett
Az érceren keresztül a szívig;
És nem bírok – és semmit sem bírok!
E kéz, mely Antaeust ropogtató
Egy békacsontot összetörni nem bír.
Nézd Jolaus! Még tátog! Nézd csak őt!
Mert én nem nézhetem tovább! (*Elfordul*). Ha, ha,

Ne vessünk Jolaus! Úgy sem tudunk
Mást tenni! (*Euristheus jön.*) Vén! Ne vess velünk te is!
Ha, ha, ha, így! Jolaus, fogd meg karom,
Nagyon bágyadt vagyok!

(*Jolaus egy pázsit székre viszi.*)

EURISTHEUS (*Joléhoz hajlik*)

Élsz még leány?

JOLE (*fejét felemeli*)

Te itt? Mikor megy sajkád?

EURISTHEUS

Semmikor.

(*Eltávozik.*)

JOLE

Hah, megcsalt még e vén is! (*Visszarogy.*)

HERAKLES (*hidegen*)

Jolaus!

Űzz el minden nőt házamból e percben!

JOLAUS (*fájdalommal*)

Minden nőt!

HERAKLES

Mondtam.

JOLAUS

Istenem! Mi lesz,

Belőlünk? Nagy Herakles, minden asszonyt
Nem űzhetünk el.

HERAKLES (*komoran*)

Mért?

JOLAUS

Ki fogna főzni?

HERAKLES *(felkél)*

Hagyj meg hát egy vénet. *(El.)*

JOLAUS *(Jolét megrázza)*

Először is

Te menj! Vagy még feküdj; majd erre hajtom
A többit is. *(El.)*

JOLE *(felvándorog)*

Megcsalt Euristheus!

Hah gyáva asszony jellem, gyáva szív!
Mefagysz a legkisebb viharban is;
Elveszted lélekéberségedet,
Ha vész közelg és földre rogyasz sikoltva,
Mi vagy te? Nem annyi vér s ideg
Van benned, mint a durva férfi-szívbe?
Miért nem állsz meg hát helyén? Minek
Szorúlsz az oldalhoz. *(Mellére teszi kezét.)*

Mostan kitéplek!

(Sóhajtv.) Volnál enyém: megtenném. – Nincsen-e
Más életműszer bennem, mely csatámat
Kivívná? A fő, az ajak? Hiába!
Az asszony csak szívével tud csatázni
És oly mezőn csak, ahol csálni kell;
(Keserűn.) Most már semmit sem ér; kiösmerék!
De mégis! Nincs, hiába több remény;
Le kell pályámról lépni! Óh, megöl
E gondolat! *(Kezét összekulcsolja.)*

Megállj, megállj! Mi volt

Amit Deianeira tegnap este
Nász-öltönyül nyújtott a vőlegénynek?
Egy véres ing! Mért volt az véres ing?
És mért nyújtotta épen nász alatt?

Miért mondta „jaj nekem” midőn Herakles
El nem fogadta? Mért kiálta egyszer:
„Te fogsz szeretni még Herakles engem” -?
Nincs-e itt egy titok elrejtve? Nincs-e
Az ingben bűverő, melyet lehetne
Használni? Ezt ki kellene nyomozni;
És még ma. Bátran csak leány! Amott jó
Deianeira; most mind vedd elő,
Amit csak tudsz: mert önfajod csalod meg.

(Deianeira jó.)

Segíts, segíts. *(Lábához omlik.)*

DEIANEIRA

Te üdvöm gyilkosa,
Te mersz még kérni tőlem? Mondd, mi van még,
Amit nem adtam

JOLE *(felkel)*

Egy bocsánatot.
Én vétkezém, jó asszony, ellened;
De minden vétkem: hogy leány vagyok
S mint ifjú lány elég hiú Heraklest
Rabomnak látni. Óh, Deianeira
Én nem szerettem férjedet soha
S ő is csak azt szerette bennem, ami
A nőt teszi; nem voltam álminak
Választott ideálja; ő kiküzdve
Minden csatát a földterén, busongott,
S unalmában eszébe jött szeretni;
Mint hogy más nő nem volt közel, szemét
Rám vette; s nem tudom mért: már megutált;
Talán mert nője is bír annyi bájjal,
Mint én; talán mert nője is csak asszony,
Mint én. – Azért, ha el tudod felejteni
Fájdalmaid, vagy orvosolni vágyod:
Hódítsd meg újra őt; hízelgj neki,

Vagy vedd elő mind, amivel mi nők
Igézni szoktunk; – és élj boldogul!

DEIANEIRA

Haszontalan! Herakles megvetett!
Mi volna ily kisenyvedett kebelben:
Mi őtet vissza bírná csatlani?

JOLE

Ha jól emlékezem szavadra, egykor
Azt mondád: ő fog még szeretni téged;
Hol a talizmán, melyben bizakodtál?

DEIANEIRA

Ott, hogy távozz leány. Ez többet ér
Mindennél. Még ifjú és kellemes vagy,
Boldog lehetsz.

JOLE

Ha válaszod csak ez
Úgy elmegyek. Hanem felejtsd azt,
Hogy hős Herakles itthon ülni nem tud
S a messze földön sok szép lány lakik.

DEIANEIRA

Ne mondd, ne mondd!

JOLE

Ha úgy parancsolod,
Nem szólok semmit; sajnállak szívemből,
Hogy boldog lenni nem tudsz és lehetnél.

DEIANEIRA

Egy könnyet látok arcodon, talán
A részvét könnye! Óh, hiszen te is
Csak nő vagy, mint én; és ifjú szíved van,
Mely rossz még nem lehet; jer és ölelj meg!

S ha sorsom érdekel, figyelj szavamra.
És adj tanácsot, mit legyek teendő.
Sok év előtt, midőn még lány valék:
Vitézek küzdtek értem és közöttök
Nessos is, egy hatalmas óriás;
Szép volt s magas mint bércek cédrusa,
De mégsem oly dicső lény, mint Herakles,
Ki Istennel vívta el csatáit;
Hogy engemet megnyerjen. Egy napon
Nászunk után Herakles felfogott
És vitt honába; Nessos jött velünk,
Midőn egy széles, mély folyó kanyargott
Előttünk, Nessos megszólalt: Herakles!
Te kisebb vagy, mint én, ahol te úszol
Én lábolok csak; hogyha nem neheztelsz,
Én nődet átviszem, s te ússz előre.
Herakles úszott s én remegve csüggtem
Az óriás karjában; és midőn
Már a folyam medréhez ért velem,
Nessos megfordult, visszavitt, – s csúfolva
Kiáltott férjemnek: kövesse őt
És futni kezd. Megmeredt Herakles,
Mert tudta, hogy az óriás ha fut,
Azt senki el nem éri; nagy dühében
A földön tombolt, és iját ragadta;
Szivem mellett suhant a nyíl, s az ifjú
Roskadva a homokba dűlt; piros
Arcát a szín megsárgult, és szemét
Reám meresztve szólt: „Deianeira!
A nyíl mélyen hatott, bucsúzni nincsen
Időm; emlékjelül fogadd el ezt;
(Ekkor gyorsan lehúzta a véres ingét)
Ha egykor a férj, akit most imádsz,
Megun, vagy húlni kezd: e véres inget
Hordoztasd véle, és haló szerelme

Feléled újra.” Ekkor megszorítá
Jobbom s nagyot kacagva megmeredt.
Azóta a talizmánt őrizem.

JOLE

S mit vagy teendő most véle?

DEIANEIRA

Talán

Eltépem.

JOLE

Önnön boldogságodat

Eltépni! Add inkább nekem.

DEIANEIRA

Leány!

Rossz lélek szól belőled? Hogyha van

Hatása, újra te csábítsd magadhoz?

S én legyek eszközöd?

JOLE

Nem értesz engem.

Minek nekem kedves Heraklesed?

Használhatom én másra is.

DEIANEIRA

Bocsáss meg!

Ezt elfeledtem. Mit gondolsz tehát,

Ráadjam?

JOLE

Mért kérdezesz ily balgaságot?

Azonnal még ma!

DEIANEIRA

Jó.

JOLE (*megöleli*)

Óh, angyalasszony!

De megkönnyítéd lelkemet; mi csendes
Most szívem! Mert te még boldog leszel!
Megfogsz-e emlékezni néha rólam?

DEIANEIRA

Örökké jó leány! míg csak lehellek.
(*Karjába fogja.*)

JOLAUS (*jön egy sereg nőt hajtva*)

Hó! Még itt is van társ! Most vége a
Szerelmeteskedésnek! Asszonyim!
Herakles minden nőt elűz magától,
Azért előre!

DEIANEIRA

Istenem!

JOLE (*dühösen*)

Hazudsz!

JOLAUS (*Jolét a nőkhöz veti*)

Majd meglátjuk! – Most már mind együvé
Hajtottalak. (*Nézi őket.*)

Szép, szép, de kár hogy elmegy.

KALISTE

Jer hát velünk, ha sajnálsz!

JOLAUS

Úgy bizony!

Most sorba! (*Sorba állítja a nőket.*)

Éhen meg nem halhatunk,

Tudjátok azt: azért közületek

Egyetlenegyét főzni meghagyok.

Kinek van kedve itt maradni?

TÖBB NŐK EGYSZERRE

Nékem.

KALISTE (*megsimogatja Jolaust*)

Engem hagyj meg, kedves jó Jolaus!

JOLAUS

Ej nem! Csak vénet hagyhatok meg.

TÖBB NŐK

Óh, hiszen

Én vén vagyok.

JOLAUS (*mosolyogva*)

Csak merném mondani:

Tudom kitépnétek bajuszomat!

KALISTE

Hű Jolaus!

JOLAUS

Egy szót se! Már elég!

(*Deianeirát megfogja.*)

Kegyelmes asszonyom, te itt maradsz,

Én tégedet választlak; úgy hiszem:

(*Érzékenyen.*)

Elég vénnek lát tégedet Herakles.

DEIANEIRA

Meghálálom hű Jolaus.

JOLAUS (*Joléhez*)

S te szép

Kacér lány! Menj elől; majd lantosod

Az indulót nyomodban fütüüli.

JOLE

Hah semmi pór. (*Deianeirához.*)

Emlékezz meg szavadra.

DEIANEIRA

Isten megáldj!

JOLE (*indul*)

Nyiladnak mérge árt-e

Mellednek büszke hős? Majd megtudom!

S ha ártni fog, torodra eljövök. (*El.*)

JOLAUS

Mit sírtok lányok! Majd utánatok

Kedveseitek elküldöm.

(*A nők mennek, Jolaus kezét keresztülveti mellén.*)

Istenem!

De fáj a szívem ily sok szép leányért.

NEGYEDIK FELVONÁS

ISTEN- ÉS EMBERNŐ

Személyei: Herakles. Jolaus. Hebe. Euristheus. Deianeira. Jole. Philoktetes.

(Terem.)

DEIANEIRA *(jön Euristheusszal)*

Most adj tanácsot, mit tegyek?

EURISTHEUS

Leányom!

Mindig véres volt Nessos öltönye?

DEIANEIRA

Nem; csak sebétől véres.

EURISTHEUS *(magában)*

Igen jó!

A nyíl méregben ázott, – és a vér

Az ingen mérges. – Jó lesz!

DEIANEIRA

Mit tündödl?

EURISTHEUS

Gondolkozom, csak Nessos tégedet

Imádott; és azért adá az inget,

Hogy boldog légy; mert magas szerelem

Nemesen érez, és a halni készülő

Végső bucsúja nem színeskedés.

Leányom, késértsd meg, mi bűverő

Van benne; hogyha nem használ: bizonynal

Nem is árt.

DEIANEIRA

És ha a vad óriás
Megcsalt? Ha csak bosszúvágyból tevő?
Mit is jelentett a kacaj: midőn
Végsőt vonaglott ajka?

EURISTHEUS

A kacaj
A nagy lelkek fohásza, amidőn
Meghalnak. És különben veszteni
Nincsen mit; ámde nyerni van elég.
Add rá!

DEIANEIRA

Jó, legyen! mindent megteszek;
A legrosszabb mi érhet, a halál;
S annak, kit a föld nem bír boldogítani,
Az nem nagy büntetés. *(El.)*

EURISTHEUS

Új tőr, amelyről
Nem is álmodtam. Most Isten Herakles
Meglátjuk: ember megbír-e ledöntni? *(El.)*

HERAKLES *(jön Jolausszal)*

Kiűzted őket?

JOLAUS

Mind uram! Csak egyet
Hagytam meg, – egy sovány nőcskét.

HERAKLES

Ki az?

JOLAUS

Deianeira.

HERAKLES *(indulattal)*

És mért épen őt?

JOLAUS

Mert köztök legvénebb.

HERAKLES *(elszóródva)*

Igaz, nagyon vén;

Különben mindegy: ő vagy más akárki.

JOLAUS

Mindegy bizony; az egyik olyan álnok,

Mint a másik.

HERAKLES

Lódulj, ne ácsorogj!

(Jolaus elmegy. Herakles nagy léptekkel jár föl s alá.)

Nincsen tehát nő, kit lehet szeretnem!

Mind összesúl egy pár nap csókjaimtól!

Pornak teremtvék, mért esengek értök!

És mégis! mégis! – Óh, nem jól vagyok!

Midőn eddig csatáztam, és csatámban

Megvérzettek: nevetve még nagyobbra

Vágám sebem, hogy több vér folyjon el;

És meg nem érzém: fáj-e a nyitott seb?

Most egy hitvány teremtés szállt velem

A síkra, és egy ér a szívközepen

Kettészakadt, pedig nem is győzött le,

Csak megcsalt! Jole! Jole! Hah, minek

E név most ajkamon? Elűztem őt!

És megtapodtam, mint csalárd kígyót.

Én Istengyeremeknek születtem egykor

S anyámtól csak sárgépemet nyerém;

Hogy korcs legyek, sem ég, sem föld fia;

Hogy mint korcs szellem fölfelé sovárgjak;

Hogy mint sár másszak a földnek porában.

Zeus! Zeus! Istentermészetedből
Semmit sem hagytál rám, emberfiadra,
Mint lángoló örök szerelmedet;
És ebben is megcsaltál: mert neked
Az ég ha nem hajol, leszállsz közénk
És lángaink meglopva, visszamégy,
S helyében egy kettős természetű
Lényt dobsz a földre, mint én. – Ha, ha, ha!
A zsarnok Isten büntelen meri
Szeretni a mienket, és ha mi
Övéihez felnézünk, Tityusként
Földünk hátára fölszegez, s sasokkal
Rágatja szét mellünket. És az ok mi,
Hogy mink felnézünk? Ő, az alkotó
Miért nem méri meg mennyit bír a gép,
Melyet Prometheus unalmában csinált?
S mért fúj több szellemet rá, mint elég
Mozogni csak; – minek repkedni is neki? *(Dördül.)*
Haragszol rám Zeus? Mindegy nekem!
Én mint apámat, nem mint menny urát
Imádlak. – És ha nem tagadsz fiadnak
Adj egyszer már egy szép ajándokot,
Adj nekem asszonyt! Mert velóm lobog!
S egy óra múlva testetlen megyek fel
Lakodba, megkérdezni: mért sanyargatsz!
Te énnekem végetlen életet
Igértél egykor: tartsd meg! Adj helyébe
Végest de boldogot, mint a tied fönt!
Minek két élet egy sárból csinált darabnak?
Minek ha az első örömtelen
Múl el? Minek ha a következőt
A test nem élvezzi? A semmi szellem,
Melyet, dicsekszel, hogy szobrunkba fújtál,
Mért él tovább, mint a szobor maga?
Vagy élet az, mely két különböző

Alakban két kort él? Mért nem hagyod
Itt együtt őket? És minek neked
Ott fent a szellem? Óh, tudom, tudom!
Hogy meg ne und magad; s a páralények
Trónod körül táncoljanak; s az égi-
Nőcskék hozzád – bámulni menjenek. *(Dördül.)*
Zeus, Zeus! Ha megbántottalak,
Felejtsd el! Óh, hiszen tudod magadról,
Hogy a szerelmes, hogyha küzd, bolond;
És én olyért esengek, mit csak én
Merek, reménylek: adj én nekem
Oly lényt, mint a nő, oly *párját* nememnek,
Ki nélkül nem vagyok *én* még csak *egy* sem;
Nevezd őt bárminek, csak add nekem,
De szép legyen és meg nem hervadó,
S ki egy csóktól nem sápad el, ki egy
Forró kebelben el nem ég, *(Komoran.)* ki engem
Meg nem csal. Óh, add ezt apám Zeus;
Nevezd őt bárminek, csak add nekem!
Ha bér kell érte, vedd el szellemem
Túlföldi éltét és told a tiedhez;
Vagy, hogyha léted hosszú és magad
Is únod: tégy egy szép tréfát velem,
És semmítsd meg. – Most nem dörögsz, apám!
Talán nem hallottad, mit kért fiad?
Süket lény! hogyha szidlak, mennydörögsz;
És hogyha kérlek, eldugod füled!
Ordítsak hozzád? Adj egy lényt fajodból,
Asszony formájút, ámde még sem asszonyt!
*(Dördül, s Hebe, az ifjúság Istenasszonya, könnyű
öltönyben lejj.)*
Ki vagy te szellemarcú lány alak?
Mi a sugár, mely homlokod köríti?
Mi a hervadhatatlan glória,
Mely lényedet átfogja? Istenöltöny!

Hah, megimádlak csillagok leánya. (*Leomlik.*)
 Te mosolygsz, te megpirulsz! Mi az?
 Nemednek rendes színe? Vagy nevensz
 Hogy térdelek? (*Felugrik.*) Szellem, hát néma vagy?
 Vagy csak nem úgy szólsz, mint Herakles ért?
 Vagy hangod oly lágy, hogy nehéz legünk
 Nem bírja visszazengni, és elúszik
 A mennybe vissza? Nem szólasz: ajkad
 Mozogna. Nem tudsz? Óh, ha volt anyád,
 Egy szóra megtanított jól tudom.
 Nevedre; mondd, mint hangzik.

HEBE

Hebe.

HERAKLES

Hebe.

Ösmerlek jól örök tavaszleány!
 Te vagy, ki amidőn csontbörtönünk
 A napnak fényétől kifárad és
 Lealszik, és midőn az ifjú lélek
 Magát kilopva a műszer közül
 Új életet kezd: álméletet -
 Ki feltűnsz, és a lég között repesve,
 Tündérkarokkal integetsz felénk;
 Kiért kucsolt kezekkel felsírunk,
 És balgák míg sírunk, könnyünk megindul
 És felriadva bámulunk utánad.
 Óh, jól ösmerlek, én is láttalak már!
 Hogyis ne ösmernélek tégedet
 Hiszem húgom vagy, mert apád Zeus!
 Csakhogy te szellem vagy, s én pórfiú;
 Te fönt egedben szomjas Istenidnek
 Az üdvök illatát, a menny borát
 Méred, míg én itt lent a kínokat csak.
 Szellem, magad jövől, vagy Zeus apánk

Zsarnok szavára?

HEBE

Nem; te hívtál engem!

HERAKLES

Igen, én hívtalak, s miért tudod?
Mert nem mehettem hozzád. – Óh, leány!
Mondd meg nekem, szerettek-e ti fönt?
Lehetne-e ott nekem házasodni?
Nem-e csak bolygótűz ott a szerelem,
Mely csak pislog és senkit sem melenget?
Nem vagytok-e ti ármányszellemei,
Kik elcsalják a földnek gyermekit
S ott megkacagva porrá égetik?
Ne nézz rám oly mogorván! Óh, hiszen
Ha fel nem bírva fogni lényedet,
Mebántalak, nem vétkem, – jól tudod,
Hogy por vagyok még; úgy-e nem haragszol?
Jer csak közel; mert megvakult szemem,
Alig láthatja már mennyarcodat.
Nem mozdulsz? Majd mozdúlok én tehát
És megkarollak, bár az égtető
Rám roskad. *(Meg akarja fogni.)*

Tűnni kezdesz! Óh, megállj!

Mert így csókoltalan ha mégysz: karom
Mely még Heraklesé, agyonszorít. *(Megragadja.)*

HEBE *(mosolygva megcsókolja)*

Nesze!

HERAKLES *(elereszti)*

(Fájdalommal.) Te is csalsz, Istenek leánya!
Csókoltál és semmit sem érezek
Arcomba! Óh, sóhajtasz! Mit jelent?
Megérezem tán egykor? Ne menj! Ne menj!

(Erőködik megfogni.)

Hiába! Nem bírok veled! Leány!
Meglátlak-e még egyszer?

HEBE *(visszajő)*

Sírodon.

HERAKLES *(indulattal)*

Hah síromon! Ott nem leszen menyegző!
Én érted elígértem halhatatlan
Jövőmet és éretted semmülést
Szenvedni kész valék: s te gyáva szellem
Virágtalan, berketlen mennylakod
Nem áldozod föl! Nincsen élet itt lent?
Nincs itt öröm több, mint ezüst lakodban?
Hol minden semmiség, fenéktelen
És boltozatlan fényüreg.

HEBE

Ne bánts,

Amit kérsz nem lehet!

HERAKLES

Úgy! nem lehet!

Koldúsabb vagy tehát az embernél!
Mert ő, ha tetszik él, ha nem, lehuny
S te élsz akartalan, mert halni sorsod
S géped nem enged; élsz öröknapig; -
S azért, hogy élj, és sorsod rabja légy:
Én meg nem osztom a mennyet veled.

(Hebe indul szomorún.)

De még sem! Könny rezeg szemedbe, lány!
Éreztek ott ti is, s szerettek is, -
Hervadhatatlan arcokkal mosolygtok
Egymás szemébe! Óh, megállj! Herakles
Ha elfelejti, hogy emberfiú:

Megbírja osztani szent sorsotok.
Még egy szót Hebe! Vőlegényt ne várj
Lakodba mást csak engemet! (*Hebe eltűnik.*) Hol ő?
Fönt. Lát-e egykor? Síromon! Hah az
A félelbermű sírja, és nehéz
Egészből egy felet levágni, hogy
A fél mégis lehessen új egész.
(*Kezét mellére teszi és az égre bámul.*)

DEIANEIRA (*jön*)

Itt ő, itt és lázasan, mint amidőn
Végharcát küzdi a haló. – Herakles (*Titkon nézgel.*)
Nem olyan mint volt egykor! Tántorog,
Az ércvonás arcán megolvadott,
A szem vad fénye tűzszikrátalan,
A kar letette botját és kúcsolva
Égnek mered! Óh, most szebb mint vala!
Egy bájsugár övedzi át valóját
És mintha a lég közt olvadna szét,
Oly gyöngén rezg körül. -

HERAKLES

Istenasszony!

Látsz-e most engemet? Sír-e szemed
Utánam?

DEIANEIRA (*fájdalommal*)

Istenasszony! hát te is

Heraklesemre esdesz? Sír után
Sem bíriam őt?

HERAKLES

Ki az, ki itt nyöszörg?

Mit kóborolsz te, asszony, most körültem?

DEIANEIRA

Kiáltani hallottalak imént.

HERAKLES

Másszor ha hallasz is, ne hallj.

DEIANEIRA

Herakles!

Minő könyezve villog két szemed,
Mint reszket a mell, mily lázas szavad;
Verejték csorg le sápadt homlokodról,
Te rosszul vagy.

HERAKLES

Mert itt vagy; menj tőlem!

DEIANEIRA

Hogy hagynálak beteg korodban el!
Te szörnyen izzadsz, vedd le a homok-
Király bundáját, -- az neked meleg,
Megígesz alatta. *(Leveszi Heraklesről.)*

Így, most már hívesb;

A férfi mellén a páncél minek?

HERAKLES *(szórakozva)*

Mezítelen csak nem hagysz, asszonyom?

DEIANEIRA *(Véres ingét kebléből kihúzza és Heraklesra adja.)*

Ne, e könnyű ruha, elég híves.

HERAKLES

Mégis jó asszony vagy te.

DEIANEIRA

Istenem!

Mért reszketett meg a lélek valómban!
Talán? – Nem – nem! Már jónak nevez.

HERAKLES *(ordítva)*

Jó a kígyónak a bogár! Bolondnak

Az ész! Ha, ha, ha, ész! Zeus, Zeus!

(Deianeira tántorog; végre összeomlik. Euristheus az ajtónál les; Herakles mellét tépi.)

Fáj, fáj! Szokott-e fájni neked is?

Világ, hova szállsz föl velem? Ne oly fönt!

Lemászok úgyis hátadról! Te szív,

Elég kerek vagy, hát mért görzsölödöl

Jobban kerekbe? – Nincsen semmi baj!

Bunkómat Jolaus! Csatázni kell,

Az Istenek, a gígaszok kiszálltak

És – megnevetnek engem. Hah megállj!

Széttörlek! *(Fájdalommal.)*

Ah nem küzdhetek! *(Fogát összevágja.)*

Nekem fáj!

Menny és pokol, nem bírsz semmíteni!

Herakles a nevem. Te kis göröngy

Ne állj utamba, mert átléplek. *(Meglátja Deianeirát.)*

Ujju jú!

Szaladni van nagy kedvem! Messze, messze,

Hol Hebe sír! *(Fut és eldől.)*

EURISTHEUS *(rendkívüli örömmel berohan)*

Megnyertem a csatát!

Az árbocot egy féreg rágta el.

DEIANEIRA *(fölveti szemét)*

Fáj a szívem! Mi ez? A hős meredt!

S fölötte vad kacaj. – Daemon, ki vagy?

EURISTHEUS *(Herakles fölébe áll)*

Már meg sem ismersz, lányom. Nézz ide

E tett mutatja: hogy Euristheus,

Ki tudna más ily nagy vadat leütni?

DEIANEIRA

Te hát?

EURISTHEUS

Én, és te, és a mérges ing;
Tapintsd a gúzszerő kar mily meredt,
Egy tyúktojást sem bírna szétszorítani;
Hol van most nagy botod, Isten Herakles?
Nem versz agyon? Ha, ha!

DEIANEIRA

Erőt Zeus!

Csak egy percig.
(Herakleshez mász és az inget tépi.)

EURISTHEUS

Őrült nő, mit teszesz?
Hagyd rajta. Hah, a test még nem hideg;
Csak most kezd húlni! Vissza, széttaposlak!
(Mefogja Deianeira kezét és elakarja Heraklestől húzni.)

DEIANEIRA

Mennykőt, Zeus, a gyilkosnak! segítség!
(Philoktetes és Jolaus berohannak.)

EURISTHEUS

Bolond nő.
(Elugrik.)

PHILOKTETES

Istenek! Mi ez, Herakles!
(Ráborul.)

DEIANEIRA *(az inget letépi)*

Hiába! Nem mozog! Herakles! Óh,
Késő minden, csak a halál nem.

(Féltérdre emelkedik, és átszúrja keblét.)

JOLAUS *(odaugrik)*

Asszony!

(Megrázza.)

Megholt! Herakles ébred! Jó Uram!

(Hozzá fut.)

EURISTHEUS *(Látván Heraklest mozogni, kétségbeesve kirohan: magával ragadja Jolét, ki akkor akar bejönni.)*

Hah vissza, vissza! Él az óriás!

HERAKLES *(felugrik)*

Kínoztatok, de nem fáj. *(Meglátja nejét.)* S ez mi itt?

Holt asszony? *(Vadul kacagva.)*

Úgy jó a nő, hogyha holt!

ÖTÖDIK FELVONÁS

A MÁGLYA

Személyei: Herakles. Philoktetes. Jolaus. A lantos. Jole.

(Oeta hegyén egy sir látszik és sziklák.)

JOLE *(jön a lantos karján)*

Euristheus, a bátor cselszövő
Kétségbeesve elfutott. Mi lesz most
Belőlünk, jó fiú?

LANTOS

Csak jőj hamar,
Mert él az óriás, s dühöngve jár.
Siess, még látszik háza! Óh, szorulj
Jobban mellemhez, a szirt keskeny és mély:
Nem szólsz? Vonaglik ajkad! Óh, leány,
Felejtsd el búdat, mely letépi élted;
E kis lábakkal együtt átbolyongjuk
A nagyvilágot: lantolunk mezőkön,
Éneklünk bérceken, és mint pacsirták
Csók- s dalba éljük el ifjú korunk.

JOLE *(leszáll a szirtről)*

Menj, én nem mozdulok, mig egy hatalmas
Új bérc nem nő a föld hátán: Herakles
Sírbérce. Ormain zúgd el dalod,
Úgy a tied vagyok.

LANTOS

Ez gyermekábránd!
Szélvésszel a párának küzdeni!
Megállsz-e néki, ha párbajra hív ki?

Mersz-e moccanni vagy csak nézni is rá
 Ha összehúzza nagy szemöldökét
 Hiúzként rád tekint? Nem, nem, te őt
 Nem győzheted le, és nem is fogod.
 Csókját sem bírtad el, vas karjait
 Hogy bírnád elfárasztani? Leányka!
 Hagyd abban tervedet.

JOLE

Nincs semmi tervem,
 Csak látni őt; mert szenved, azt tudom
 S midőn ő szenved, én megújulok.
 Talán eljő e helyre, megtekintni
 A nő sírját. – Nem vetted észre már ma
 Mi néma a királyi lak? Halotti
 Csend s ünnepély van ott; a férfi szolgák
 Remegve s folesütve állanak
 S Philoktetes a hű barát, a harcos
 Most gyermekként a kertben sírdogál.
 És mind halált jósol; s meghalni nincs más
 Csak ő: Herakles.

LANTOS

Láttam – Jole, Jole!
 Tekints a völgybe, jön Jolaus; utána
 Két férfi, az egyik tudom, Herakles,
 Ha meglát, széttép! Jőj a szirt mögé
 Jőj, jőj, ne késsél, dőre lány!
 (*Megkapja.*)

JOLE

Ne bánts!

Én nézem őt!

LANTOS

Onnét is megtehedd;

Jer mondom, vagy megátkozom magam.

(Elrángatja.)

JOLAUS *(jön fejszével)*

Ide temettelek, kiszenvedett nő;

Hogy rossz Heraklesedhez, – egykoron

Ha ő is elpihen, s felszáll egébe -

Könnyebben felmehess. Szegény halott!

Nincs aki sírjon zöld hantod fölött

Csak én, csak én magam! A szolga sír

A nőért, kit a férj meg nem sirat.

Nyugodj. *(Fát kezd vágni.)*

Szeszélyes még most is Herakles.

Minek lesz a rakás fa? Vagy talán

A holtért áldozunk? Ha úgy, helyes.

HERAKLES *(jön Philoktetesszel)*

Philoktetes, Heraklest ismered

S mivel hogy ismered, hallgatni fogsz.

Jolaus! nehéz munkát bíztam reád,

De megkönnyítem. *(Néhány fát kitör.)*

Most hordd össze mind

És rakd halomra.

JOLAUS

Áldozunk uram?

HERAKLES

Igen.

JOLAUS

Szeretnék én is egy kis oltárt

Építeni magamnak.

HERAKLES

Jolaus,

Hagyd azt másorra! Most magam fogok csak

Áldozni. – Még egyszer, Philoktetes,
 Öllek. *(Megöleli)* Mért könyűzesz régi bajtárs?
 Törüld meg, így nem nézhetek reád.

PHILOKTETES

Nem állsz el szándokodtól?

HERAKLES

Nem.

PHILOKTETES

Tehát

Áldás reád.
(Kezét megszorítja.)

HERAKLES *(nyilait és íveit neki adja)*

Még egy szót! Ím nesze.
 Az égi fegyver, mely eddig soha
 Célt nem hibázott, s életet soha
 Ott nem hagyott, hol a bőrt felhasítá,
 Mert méreggel van kenve, – és tudod
 Minővel. *(Súgva.)* Nőszárkány nyállal. Nesze!

PHILOKTETES *(elveszi s fájdalommal felemeli)*

A vessző, az ideg, az ív kezemben!
 S a kar, Herakles?

HERAKLES

Elhamvad.

PHILOKTETES *(vállára veszi)*

Minek
 Nyilad, ha nem bírom a kart is! Egykor
 Vesztemre lesz csak.

HERAKLES

Most hagyj itt barátom!

(Megöleli Philoktetest, ki elmegy; Herakles tompán nyög.)

Görcs van mellemben! mért van az, hogy aki
Nem szenvedett soha, szenvedni egykor
Így megtanul? Te büszke hős, ki könnyet
Nem nézhettél a férfi szembe: most
Majd elcsordítod magad is. Óh, nekem
Irtóztatón fáj mellem! Jolaus,
Hallottad mit beszéltem!

JOLAUS

Nem.

HERAKLES

Helyes.

S ha meghallottad volna: úgy hazudtam.
(Magában.) Miért is fájna? senki sem ütött meg;
Csak Jole csalt meg, – és a véres ing.
Hah, nem, nem! Mind legyőztem! A leányt
Kivertem, – és a nőt meggyilkolám.
Szegény Deianeira! Eh mi gondom ő rá?
A nő szeretni van teremtve, és
Ha ezt nem bír már, haljon el; minek
Csirát vesztett lény a föld ezer
Növényi közt, kik fajzanak s tenyésznek?
(Sírja mellett megáll.)
Ez sírja úgy-e ember?

JOLAUS

Ez.

HERAKLES

Fagyos porod

Hogy fel ne sírjon hozzám: rád adom
Bundámat! *(Ráveti az oroszlánbőrt.)*

És most megszűnik közöttünk
Alant a földön és a föld fölött

Minden viszony. – Botom! Te kedves útitárs,
Téged nem adlak senkinek; hiszen
Emelni senki sem bír. (*A máglyára veti.*) Itt helyed!
Most már fegyvertelen vagyok; leszórtam
Mindazt, mivel megvívтам a világot;
S szabad vagyok; és oly szabad: minő
Nem voltam még: nincsen remény, dicsőség,
Szerelemvágy keblemben; a nemesb
Szellem kiküzdött a földnek porából;
És nő nem dúlja föl többé nyugalmát.
Nő, nő! Isten leendett volna még
Belőlem: hogyha e koldus teremtés,
Ki más karján függni van teremtve,
Nem hálóz puha keblihez; e koldus, -
Ki oly nyomorult, hogy saját erővel
Az állatok fölött sem bír ragyogni.
Isten leendne az emberfiakból:
Ha a szerelem ösztöne s a nővágy
Kihalna vagy kiforna kebleinkből.
Óh, testünk halhatatlan életét
Csak e mámor ragadja el tőlünk,
Mert miriadnyi alkatrészei
Vérünknek, untalan zsibonganak
S megunva az alaknak régi nászát,
Új életműszert szülnek napvilágra.
Ne volna bennünk, semmi ami mozgat
Csak a lélek: testünk örök leendne,
Mert a meggyúrt agyag, nem lévén mozgató,
Műszerje változatlan állam -
S bár szöknék ki a lélek – állana.
De mi a halhatatlanság? Halál,
Mert, hogyha élet az: úgy megy, mozog;
S mozogni mindörökké nem lehet
Annak, mi kezdetben kezdett mozogni.
Mért öklelsz most te fájdalom? miért?

Heraklest kínozd, ámde szellemét
Ne bánts! Mit vétett e szellem neked?
S mi köze van a mellhez, a velőhöz
Ő neki? Bánts a testet! Óh hiába
Még láncszemek a kétfajú vegyek,
Még érzik együtt egymás kínait,
Még visszahúzza egyik más felét
A földi pálya régi korszakára, -
Itt a kentaurus, --- itt bög kerberus,
Itt a halott nő, – itt a csalfa lány.
(Indulattal.) Hah meg ne kísérts még egy órapercig,
Mert úgy talán meghalni sem tudok!
Fuss! És vidd el magaddal a bűbájt,
Mely összerozgeti a férfi testet,
Ha egy mérföldre villanyoz felé is.
Fojtsd öngépedbe a rezgő tüzet:
Mely a hím és anyának egyesült
Szikráitól gyúlt egyszer lángra benned,
S mely csak megosztva bír élvét teremtni.
Engem ne csábíts többé! Én kiöltöm
Mindazt. Nekem van már menyasszonyom,
Azé vagyok. Őt tán el nem veszed,
Úgy-e Deianeira, úgy-e Jole?
Nem szóltok – csend van. Jolaus rakj tüzet!

JOLAUS

Uram, uram mi bánt? Nem láttalak
Így még soha!

HERAKLES

Hazudsz! közel!

(Mefogja Jolaust s maga eleibe feszíti.)

Ez arcon

Mit látsz, mi oly feltűnő?

JOLAUS

Sápadást.

HERAKLES

Nem sápad-e a hold is, hogyha fogy
Ne színt nézz ember: nézz bánatvonást,
Nézz kétségbeesett villogó szemet,
Vagy egy könnyűt; látsz?

JOLAUS

Semmit sem közülök.

HERAKLES

Tapints meg, érzesz-e mozogni csak
Egyetlenegy eret sebesben mint szokott?
Forró-e arcom, vagy fejem?

JOLAUS (*megtapintja*)

Hideg,
Uram; és megfagy rajta a halál is.

HERAKLES

Rakj hát tüzet. (*A máglyához lép.*)

JOLAUS (*lábához omlik*)

Mivé leszesz Herakles!

HERAKLES

Porrá.

JOLAUS

És én.

HERAKLES

Koplalni megmaradsz.

JOLAUS *(átfogja térdeit)*

Ne hagyd árvának népedet; ne hagyd
Vitéztelen a földet! Döntsd le a fát,
Mért öngyilkos, ki vállain emelte
A földet, akinek buzgánya jó nagy
Beverni a mennyboltokat, s leszórni
A csillagot, a holdat és napot?
Óh, mért öngyilkos az, kit senki nem bír
Megölni?

HERAKLES

Mert attól fél, hogy talán
Akadna olyan, aki meghaltná.
Egy szót sem többet, kedves Jolaus! *(Fölemeli.)*

JOLAUS *(égnek emeli kezét)*

Amit te mondasz, áll. Szabad nekem
Sorsod megosztani.

HERAKLES

Nem; elfogod
Hamvam temetni. *(A máglyára lép.)*
Egy öllel közelb
A mennyhez, és egy öllel távolabb
A földtől! Két világ közé hajítva,
Melyikhez nyújtsam jobbam, nem tudom?
A test alá vágy, és a gondolat föl!
Ne küzdjeteK, ne küzdjeteK! Megosztlak
Te csont: csörögj le vissza földanyádra
S keblébe bújva egyesülj vele;
Te nedv, te a létmozgató anyag
Máglyám füstjével szállj jövő hazádba,
Hol nincsen földi nő csábingerével;
Hol egy példányban áll a lét s halál;
Hol a tenyészerő önnön magát
Nő nélkül szüli meg, és léte körként

Kezdet- és végtelen; hol a szerelmi csók
 Csak a szellemeket körző glória.
 Mi is itt lent az élet? Pillanatnyi
 Álom kínszenvedés, vagy áloméden;
 Mi e föld? Egy sár, melyet Zeus lerúgott
 Talpáról bocskorának, s az forogva
 A semmiségbe hullott, – és mi e
 Kis sárt világnak hisszük, s életét
 Ezernyi esztendőkre méregetjük. -
 Holott a végtelenség számoló
 Óráján egy ezredperc léte csak.
 Mi a nő, s ember? Az hajnalra nyíló
 Virágcsa, mely keblébe harmatot sírt -
 Emez egy tűzparázs, mely vad hevében
 Keblébe hullott és leégeti
 S a benne rezgő harmattól kialszik.
 Itt hagylak hát világ! Hanem ne mondd,
 Hogy engemet te győztél meg! s te nő,
 Te sem mondd, hogy miattad égek el
 Vagy, hogyha mondod: most mondd meg szemembe.
 (*Magával küzd.*) Nem, nem, de mégis – úgy van!

JOLE (*leszökik a szikláról*)

Óh, bocsáss!

Lerontom a zsarnoknak legghiúbb
 Hitét.

HERAKLES

Nem nő miatt, nem; és ki merné
 Azt mondani?

JOLE (*feléje lép*)

Én!

HERAKLES (*leugrik*)

Hah te! (*Kacag.*) Ha, ha, ha!

Jer hát, égj meg velem! Jolaus tüzet!
(*Jolét a máglyára húzza, Jolaus tüzet hoz.*)

JOLE (*sikolt*)

Ne bánts, ne bánts!

LANTOS (*lerohan*)

Óh, irgalmazz neki!

HERAKLES

Nem, égj meg! Majd midőn nyelved zsiszeg,
Akkor mondd, meggyőztél.

JOLE

Nem győztelek.

HERAKLES

Mindegy már. Nem csalsz meg többé soha!
Ne ordítsd majd sírom fölött: legyőztem.
(*Őrült örömmel.*)
Égjünk meg! Égjünk meg! Majd hamvadon
E kobzos dalt bőg.

JOLE (*kétségbeesve*)

Óh, irgalmat ember!

Én nem tudok meghalni!

HERAKLES (*lelöki*)

Gyáva te!

Együtt nem halhatunk! Tüzet magamnak!

(*A máglya füstől.*)

(*A lantoshoz.*) Nem halt, óh, ne félj, – nem oly hamar
Szokott ő halni! (*A lantos ölébe fogja Jolét s indul vele.*)

Ha, ha, ha, ha! (*Hosszat nevet.*)

Legyőztem őt, legyőztem őt magam.

Herakles győzte meg Heraklest. (*A máglya lángol.*) Égj
Jolaus! Nem szomjazom, ne hozz vizet!

Jössz-e már Hebe? Sírom omladoz
Nyújtsd a villámló arcot, s csókotat
Égcsókotat, égcsókotat! *(Kezével terjeng fölfelé.)*

HEBE *(a máglyára hajol)*

Nesze.

(A máglya összeomlik.)

Vége.

Információ

FÉRFI ÉS NŐ

CD-szöveg, Madách Imre összes művei

A *Férfi és nő* kézírata az OSzK kézírattárában található, jelzete: Quart. Hung. 44 levél. Idegen kéz másolata. Címlapján a szövegben idézett címen és jelmondaton kívül a következő feljegyzést találjuk: „Drámai pályamunka 1843-ra. 1ső szám.” Továbbá: „Vess. martius 18. 1843.” (Ezen a napon érkezett be az akadémiai pályázatra.) A darab a *Csák végnapjaival* együtt pályázott, de a másik tragédiával szemben, ezt a művet meg sem említették.

A *Férfi és nő* első kiadása a *Madách Imre Összes Művei* (I-III. k., Bp., Athenaeum 1888, új lenyomat 1895, sajtó alá rendezte: Gyulai Pál) II. kötetének 1-84. lapján található. Ennek alapján került a Halász Gábor szerkesztette *Madách Imre összes művei* (I-II. k., Bp. Révai, 1942) első kötetébe (23-93. l.), amely nyomán jelenlegi CD-szövegünk is készült.

Jelen CD-kiadásunkban modernizáltuk a dráma helyesírását, természetesen csak azokon a helyeken, ahol a változtatás nem rontotta el a darab jambikus verselését. Tehát nem változtattuk meg a rövid mássalhangzós (pl. *boszú, könyek, virad*), vagy a gyakori, a ma helyestől eltérő hosszúságú magánhangzós (pl. *indúl, borít* stb.) szóalakok hibás helyesírását, ha a verselési helyzet úgy kívánta. (A helyesírási elvek részletesebb indoklását ld. a METINF – Az ember tragédiája információs dokumentumában!) Nem változtattuk meg a latinosan írt görög szereplőneveket sem, hiszen ha csak a főhős nevének többfajta ejtését (Heraklesz, Héraklesz, Héraklész) nézzük, a görög nevek egyértelműsített helyesírásával számos helyen tönkretennénk a jambikus ritmust. Nem változtattunk természetesen Madách régies, vagy nyelvjárási szavain, egyéni szóalkotásain (mint pl. *ajándok, őszkükürccs, megígész, híves* – = *hűvös -, rimányl, reményvirág, búvsugár, búvvillany, csábinger* stb.), a régies ragozáson (mint pl. *hervadand, őszülék, teremtvék, jőj, leszesz, hivém* stb.) és a ma már nem használt szóalakok tekintetében (*csókolatlan, akartalan, nemesb, sebesb, zslugorg, görg, mosolyg, semmül, semmít* stb.)